

**'L'Autre Printemps', colloquium,
Université libre de Bruxelles,
21 en 22 november 2008**

De Université libre de Bruxelles (ULB) organiseert regelmatig colloquia over thema's uit de hedendaagse sociale geschiedenis, zoals een paar jaar geleden over de naoorlogse linkse Franstalige pers, en nu over de weerslag van de sovjetinterventie in Tsjecho-Slowakije in 1968.¹ Op 21 augustus 1968 kwam door die interventie een eind aan de Praagse lente die begonnen was met de afschaffing van de censuur eind januari 1968.

De formule van dergelijke colloquia is simpel: men nodigt een aantal kroongespreksgenoten en actoren uit die hun versie van de feiten geven en becommentariëren, en die ondervraagd worden door andere sprekers en toehoorders. Zo'n uitgebreid panel geeft een boeiend resultaat.² De professoren Gotovitch, Morelli en Lagrou kaderden het colloquium bovendien in hun lessen – ze gaven ook een voorbereidende les aan hun studenten om het onderwerp te schetsen – zodat de zaal vol zat met een eigenaardige mix van studenten, onderzoekers en andere belangstellenden. Slechts vier Nederlandstaligen waren aanwezig, al wilde Louis Van Geyt soms de rol spelen van 'vijfde man'.

Jean-Marie Chauvier, die van 1964 tot 1968 correspondent was van *Le Drapeau Rouge* in Moskou, schetste de internationale context en ging in op de economische veranderingen na Stalins dood in 1953 (de verzelfstandiging van bedrijven) die aan de basis lagen van het ontstaan van een technocratie. Links in België reageerde verdeeld op de Helsinki-akkoorden van 1975 over de mensenrechten. De uiterst beperkte kennis van de Oost-Europese maatschappij was daar de oorzaak van; daardoor bleef men dikwijls steken in een adoratie voor de 'successen' in de Sovjet-Unie. De kritische opstelling van Chauvier en zijn steun aan dissidenten leidden tot zijn verwijdering uit de Kommunistische Partij van België (KPB). Op 21 augustus 1968 was hij toevallig met een schare Belgische communistische leiders in Moskou, zij waren er met vakantie. Toen zij van de inval in Praag hoorden, kregen zij maar weinig uitleg van de sovjetinstanties, tot grote woede van Jean Blume en Roger

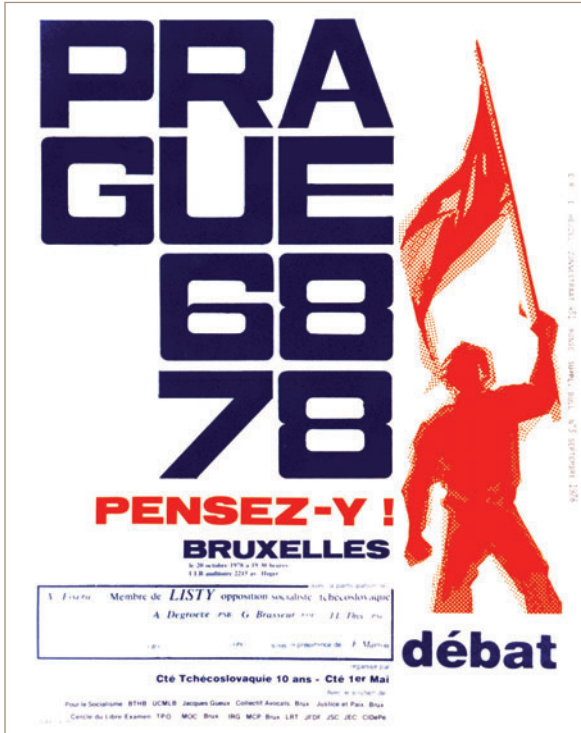
Noël. Uiteindelijk besloot het gezelschap te luisteren naar de BBC-uitzendingen! Voor Chauvier was de invasie geen verrassing want de communistische partij van de Sovjet-Unie had in april al een streng standpunt terzake ingenomen.

Peter Uhl was als Tsjecho-Slowaaks dissident al in contact gekomen met westerse critici van het regime, onder andere met Catherine Samary, een trotskistische militante en publiciste over Oost-Europa. Zij vergezelde hem op 22 augustus naar Ernest Mandel in Brussel, waar een vergadering van de hoogste instantie van de Vierde Internationale plaatshad en de inval scherp veroordeeld werd. Uhl werd later gedurende verschillende jaren opgesloten en maakte deel uit van het groepje dat in 1977 de Tsjecho-Slowaakse mensenrechtenbeweging Charta 77 oprichtte. Hij stelt dat de invasie de veranderingen niet kapot kreeg; de meeste organisaties gingen ondergronds. Er waren ook contacten met Rudi Dutschke, maar een gesprek was niet evident omdat termen zoals 'antiautoritair' in het Tsjechisch niet bestonden.

Samary zelf ging in op de spanning tussen het socialistische project (de economie ondergeschikt maken aan menselijke en economische keuzes) en de vervormde realisatie ervan in Oost-Europa. Zij maakte een duidelijk onderscheid tussen de twee, wat de Poolse filosoof Leszek Kolakowski niet deed door te beweren dat 1968 de klinische dood van het marxisme in het Westen betekende. Anarchisten, trotskisten en communisten deelden toen nog zo'n project. Volgens haar werd na 1968 de haast automatische gelijkstelling van het socialistische project met de historische ervaring in de Sovjet-Unie niet meer door iedereen aanvaard. Opmerkelijk is dat de Sovjet-Unie zich bleef beroepen op de socialistische idealen om haar geloofwaardigheid te behouden. Samary bestempelde de Praagse lente als minder belangrijk dan de 'herfst'. In het najaar van 1968 werden immers arbeidersraden opgericht. Ook Jaroslav Sabata en Milan Kundera (in zijn jongere jaren) stelden dat om die reden de Tsjecho-Slowaakse herfst belangrijker was.

Jacques Moins was jarenlang journalist van *Le Drapeau Rouge*. Hij wees op de mentaliteitsverandering binnen de communistische beweging. In 1948 werd de staatsgreep van de communistische partij in Praag nog als een bevestiging van de dictatuur van het proletariaat gezien, terwijl de invasie van 1968 op grote afkeuring onthaald werd, ook door de KPb. Al werd die voortdurend afgezwakt: van "*We kunnen niet goedkeuren*" naar "*We betreuren*" naar "*We begrijpen*" en ten slotte naar acceptatie. Moins relateert ook de waarde van verklaringen en congresstukken die telkens onderwerp waren van veel discussie, maar na een congres achteloos vergeeten werden. Hij toonde ook aan dat de verering van de Sovjet-Unie in de jaren 1960 was omgeslagen naar strategische steun, als tegenpool voor het Amerikaanse imperialisme. Dat was zeer duidelijk op het KPb-congres van november 1968 in Oostende, waar de Oost-Europese delegaties een lauw onthaal kregen. Moins vraagt zich af hoeveel kritiek en hoeveel solidariteit er vervat zat in de door communisten veel gebruikte zinsnede 'kritische solidariteit met de socialistische landen'. De kritiek van de KPb-leiding was een voorbode van het eurocommunisme.

Jules Pirlot, indertijd student en lid van de Jeunesse communiste in Luik, ging in op de meningsverschillen in de Luikse federatie, bekend als een onvoorwaarde-

De situatie in Tsjechoslovakije werd nauwlettend gevolgd, ook in België. Ter linkerkant ontstond het 1 Mei Komitee dat een tijdschrift uitgaf en debatten organiseerde. Het debat op de affiche werd geleid door François Martou die ook op het recente colloquium een opmerkelijke toespraak hield. (Amsab-ISG)

lijk steunpunt van de Sovjet-Unie. De federatie nam afstand van de kritische Jean Terfve en volgde Theo Dejace in zijn aanvaarding van de invasie. Uiteindelijk was het Juchmes die de leider werd van de sovjetadepaten.

Claude Renard moest indertijd het partijstandpunt gaan verdedigen in zijn federatie (Doornik-Moeskroen-Aat) en merkte op dat er grote verdeeldheid was, dat er dikwijls emotioneel gestemd werd (de 20 miljoen doden uit de Sovjet-Unie tijdens WO II). Maar er was een lichte meerderheid die de invasie afkeurde, en die strekking maakte het mogelijk dat de Union des Progressistes, een lijst van communisten en christendemocraten, aanzienlijk succes boekte bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970. Aan het lichte herstel van de verkiezingsresultaten in de loop van de jaren 1970 kwam een eind na de inval van de Sovjet-Unie in Afghanistan (in 1979) en de opkomst van Solidarność. Renard wees ook op een dreigende splitsing in de kleine KPB; in elk geval werden in Spanje en in Denemarken sovjetvriendelijke partijen opgericht.

Paul Van Praag wees op een meer fundamenteel argument in de federatie Bergen-Borinage: de Sovjet-Unie was het bewijs dat er een ander model mogelijk was dan het kapitalisme en dat moest gesteund worden.

Voor Marc Abramowicz, toen al 15 jaar lid, was de invasie het einde van zijn hoop in het communisme, ook op het gebied van het verhinderen van een opleving van het antisemitisme.

Louis Van Geyt, al tientallen jaren het communistische boegbeeld in België, herhaalde zijn bekende stelling: de verandering in de KPB was ingezet met het congres van 1954 waar de mogelijkheid voor een vreedzame overgang naar het socialisme werd geponeerd. Na 1968 heeft de KPB vooral geijverd om de wapenwedloop te verhinderen. Hij ging in juni 1968, samen met Jean Terfve en Jan De Brouwere naar Praag; ze troffen er een verwarde toestand aan en oordeelden dat de communistische leider Alexander Dubček de situatie niet volledig in de hand had. De Praagse lente leerde hem dat er geen uniek model bestond om tot het socialisme te komen. Positief was dat er geen pogrom was tegen de communisten, dat was wel anders geweest in Boedapest in 1956.

Bruno Vinikas had geen verantwoordelijke functie binnen de Belgische Socialistische Partij (BSP) in die periode, maar werd tien jaar later wel secretaris van de Brusselse federatie. Daar werd hij geconfronteerd met een gebrek aan politieke cultuur; er was alleen aandacht voor lokale problemen en verkiezingen. Zeker niet voor de gevolgen van het neerslaan van de Praagse lente en er was een grote pro-Atlantische strekking onder invloed van Henri Simonet (en vroeger Paul-Henri Spaak). Maar partijvoorzitter André Cools was gewonnen voor internationale ontspanning en probeerde de partij door een koersverandering aanhang te doen vinden onder intellectuelen, jongeren en vrouwen. Vinikas kreeg opdracht dat te realiseren in de Brusselse federatie. Om terug te keren naar het onderwerp vertelde hij een anekdote: op zijn eerste vergadering van het college van federale secretarissen stond de vakantie van die secretarissen geagendeerd: zoals ieder jaar kregen ze een gratis vakantie aangeboden in een Oost-Europees land, betaald door de communistische partij van dat land. In 1977 was het de beurt aan Tsjecho-Slowakije. Vinikas weigerde die reis.

François Martou, van de Mouvement Ouvrier Chrétien (MOC), stelde dat links projecten nodig heeft die hoop uitdrukken. En tot die linkerkant rekent hij zichzelf; hij was ooit lid van de Etudiants socialistes, maar werd aan de deur gezet omdat hij opkwam voor 'federalisme en structuurhervormingen'. Hij schetste de bijzondere positie van zijn organisatie met haar zeer uiteenlopende strekkingen, die er onder andere voor zorgde dat de hogervermelde Union des Progressistes mogelijk was. Martou herinnerde in dit verband aan de oproep van Leo Collard in 1969 voor progressieve frontvorming, volgens hem een poging om de vermolmde BSP nieuw leven in te blazen; en aan de weigering van de socialisten in Bergen om mee te werken aan die Union. Die situatie van intern pluralisme zorgde ervoor dat de MOC vooral bezig was met zelfbeheer en vrede. Martou was betrokken bij twee pogingen om contacten en solidariteit met de Tsjecho-Slowaakse bevolking te concretiseren: enerzijds hadden de christelijke coöperaties een reeks warenhuizen overgenomen in West-Afrika, wat de mogelijkheid gaf om daar ijzerwaren uit Oost-Europa te verkopen en de containers op de terugweg te vullen met bananen en citrusvruchten. Anderzijds had de MOC ook afspraken gemaakt met Tsjecho-Slowaakse bedrijven om hun grote vakantiehuizen in de buurt van Praag te gebruiken. Na de Wende werden die huizen evenwel verkocht aan Amerikaanse investeerders.

Ten slotte kwamen enkele mensen uit solidariteitscomités aan het woord. Jean-Marie Chauvier had eind 1972 samen met Jiri Pelikan, ex-directeur van de Tsjecho-Slowaakse staatstelevisie (1963–1968), het Belgisch comité voor een vrij en socialistisch Tsjecho-Slowakije opgericht. Veel linkse boegbeelden werden er lid van. Chauvier nam, samen met Cécile Rolin, René Marchandise en Jean Van Lierde, deel aan het wereldvredecongres in Moskou in 1973.³ Rolin, die actief was op het gebied van mensenrechten en vredesbewegingen, vroeg er de vrijlating van politieke gevangenen. Marchandise, van de christelijke vredesbeweging, slaagde erin om een document van de politieke gevangenen in zijn schoen binnen te smokkelen en voor te lezen. Onnodig te zeggen dat er grote onenigheid ontstond in de Belgische delegatie over dat gedurfde optreden.

De solidariteit met de ondergrondse oppositie kreeg een nieuwe impuls door de oprichting van het 1 Mei Komitee/Comité du Premier Mai, in mei 1977, dat vooral werkte rond Charta 77 via een tijdschrift en een internationale bijeenkomst van dissidenten in Brussel. Die steun aan politieke gevangenen werd aangevuld met steun aan onafhankelijke vakbonden.

Georges Dobbeleer wees op de constante werking van de trotskisten zowel in bovenvermelde comités als in contacten met de ondergrondse oppositie in Oost-Europa. De maoïsten richtten hun eigen comité op, namelijk het Initiatiefkomitee voor de Verdediging van de Vrede in Europa (IKOVE) dat niets specifiek deed in verband met Tsjecho-Slowakije, maar eerder begaan was met een volgens hen dreigende derde wereldoorlog. Bij de toehoorders was er heel wat commotie over de selectieve verontwaardiging en het stilzwijgen over toestanden in Cambodja, Albanië ... In 1984 hield dit comité op te bestaan, misschien niet toevallig op het moment dat de maoïsten hun hoop stelden in de hervormingen van Gorbatsjov.

Tijdens de discussies werd aan Van Geyt duidelijkheid gevraagd over de financiering van de KPB. Gaandeweg gaf hij toe dat er naast lidgelden ook giften waren van personen, nooit van organisaties; maar die personen waren wel gelieerd aan Solvay, Société Générale ... Pirlot van zijn kant herinnerde zich dat een Tsjecho-Slowaaks vliegtuig zorgde voor gratis transport van de Belgische communistische jeugd naar het Wereldfestival voor jeugd en studenten in Cuba (1978). Voor Chauvier is het onduidelijk in hoeverre deze giften de politiek van de KPB beïnvloed hebben.

(1) Enkele colloquia gaven aanleiding tot de publicatie van Acta; zie bijvoorbeeld A. MORELLI & J. GOTOVITCH, *Actes du Colloque "Militantisme et militants"*, Groupe d'histoire et de sociologie des Gauches, ULB, 2000, 231 p.

(2) De vroegere Poolse minister van Buitenlandse Zaken, Bronislaw Geremek, was ook aangeschreven, maar stierf in een auto-ongeval op 13 juli 2008. Deze man had als kind het getto van Warschau overleefd en was

in de jaren 1950 lid geworden van de Poolse communistische partij, maar uit de partij getreden na de invasie in Praag. Hij was historicus en speelde als medeoprichter van Solidarność een belangrijke rol in het omvergooien van het communistische regime in Polen. Hij was minister van 1997 tot 2000.

(3) De onlangs overleden Jean Van Lierde schreef daarover in zijn autobiografie, *Un insoumis*, Brussel: Labor, 1998, p. 148-151.